

UN TOPÒNIM CURIÓS: SA MILANA (O LA MILANA)

Anna-Maria CORREDOR PLAJA

No sé si el mestre Amigó haurà arreplegat alguna vegada aquest nom de lloc a les seves contrades. D'una banda, m'agradaria que fos així per conèixer les seves assenyades explicacions, cosa que m'hauria guiat una mica a l'hora d'interpretar-lo. Per altra banda, però, penso que el fet que el topònim li sigui desconegut és una manera de fer una aportació a aquesta publicació d'homenatge. Això sí, aportació ben modesta, perquè cal pensar que en matèria topònica, poques coses li poden venir de nou a Ramon Amigó.

Quan parlem de sa/la Milana, ens referim a un nom pretèrit de Pals (Baix Empordà) que ara ja ningú del lloc no recorda. Buidant els llibres del fons notarial de Pals (Arxiu Històric de Girona), només havia anotat una vegada la *masia o mas Romaguera de la Milana* (1743) sense donar-li més importància; no n'havia trobat cap referència en alguns documents de l'arxiu parroquial de Pals (Arxiu Diocesà de Girona), buidats fa uns quants anys. És doncs gairebé segur que el topònim m'hauria passat força desapercebut, si no fos que l'amic i consoci Ventura Castellvell em va fer de cicerone a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i em va posar a l'abast uns quants documents referents a la vila de Pals, dels quals vaig poder extreure força informació. Concretament, va ser gràcies a la consulta de tres capbreus (1352, 1489, 1671-72) que em vaig interessar per aquest nom.

Sa/la Milana al capbreu de 1352.

Vaig trobar el mot per primera vegada al capbreu de 1352: *mas anomenat Caner de Samillana* i em vaig imaginar, en un primer moment, que Samillana devia ser alguna població; he de reconèixer que, en aquell instant, no el vaig saber relacionar amb el *mas Romaguera de la Milana*², amb la qual cosa m'hauria adonat de l'aglutinació de l'article salat. A continuació i al mateix document, el *mas de la Milana* em va fer canviar d'idea i vaig associar el nom al milà, l'ocell rapaç. Després, vaig continuar trobant més referències: el *mas Moret del Rochar*, que en aquell moment també era conegut per *mas Arnau*, es precisa que afrontava amb *Guillem Juny de sa Milana*, propietari del *mas Juny de la Milana*. Apareix igualment un *camp anomenat sa Milana* i altres informacions, com ara que *Guillem Juny de la Milana* afrontava amb el *mas Romaguera*, el *mas Padrissà*³ i el *mas Caner*, cosa que em va fer situar ràpidament, ja que aquests noms encara es conserven. Tal com ho remarca el mateix Amigó (2000, p. 154) és fàcil determinar amb més o menys precisió el territori que abastava un nom desaparegut quan les afrontacions coincideixen amb noms actuals. Vaig trobar també un *or apellat Milana*, un tros

1. Tal com ho vaig fer observar a la comunicació presentada al XXIV Col.loqui de la Societat d'Onomàstica (Eivissa 1998, actes en premsa), l'alternança de l'article salat amb el normatiu era un fet habitual als documents anteriors al segle XVIII.

2. Tinc en curs un recull de topònims del terme municipal de Pals. Com que el treball s'està fent una mica "a batzegades", l'anotació de 1743 feia molt temps que l'havia arxivada i no la tenia gens present mentre estava fent la consulta a l'ACA.

3. Al fogatge de 1497 (Iglésies, 1991) aquest cognom es troba amb les grafies *Padriça* i *Pedriça*.

de terra campa dit sa Milana, i en *Pere Moret de la Milana*, i l'*Anthony Romaguera de la Milana*, i en *Moret de Samilana*. Vaig anar anotant les referències pensant que ja m'entretindria més endavant en el mot "milana" (a l'A.C.A. és qüestió d'aprofitar el temps al màxim). Anava una mica perduda fins que, al mateix document, llegeixo que el *mas den Arnau ara mas den Moret de Samilana* és situat en *lo lloch nomenat Çamilana*. Aquesta dada va ser importantíssima: això voldria dir que Milana designaria una zona compartida per uns quants masos i per això anava associada tant al nom de la casa, com al dels seus estadants, com al dels terrenys dels voltants. Necessitava més referències per confirmar tot això i em delia per trobar aquest mot en un altre capbreu.

Ja que parlem del mas Romaguera, val la pena esmentar que el 1352 consta que existia un altre mas Romaguera a la zona anomenada *el Bosch*⁴, i es precisa que abans s'havia dit *mas Gilabers del Bosch*⁵. Consta la mateixa informació el 1489: *mas Gilabers del Bosch y ara den Romaguera*. Es fa referència a aquesta construcció en documentació posterior, però ja no surt com a mas Romaguera: així, el 1671 trobem el *mas den Ros del Bosch antiquitus vocatum mas den Gelabert del Bosch*. Això fa pensar que es va produir un canvi de propietari, i a partir del segle XVII, per designar el mas Romaguera de la Milana sovint el que es troba és únicament *mas Romaguera* (en haver-hi només una construcció amb aquest nom, ja no calia afegir un corònim per designar-la).

Sa/la Milana al capbreu de 1489.

Al capbreu de 1489, és registrat *Anthony Romaguera de la Milana* i apareix un nou personatge, en *Thomas de la Milana*, que devia ser un ascendent o un antic propietari, segons aquesta dada: *mas apelat antigament den Thomas de la Milana y ara den Romaguera*. Al mateix document consta que *Anthony Romaguera de la Milana* era propietari del mas anomenat *Romaguera del Pla*; és així com sabem que hi havia dos noms per a la mateixa casa. El Pla, nom també caigut en desús i que és documentat des de 1352, era una extensa zona que comprenia aproximadament des del mas Jofra fins al mas Ros (abans mas Ros del Riu i mas Riu), agafant una part del que avui dia és el barri de la Llevadora, tot el barri del Molinet i fins a l'estany Marisch. La part més a l'est de l'actual barri de la Llevadora és el que havia estat la Milana. I si el mas Romaguera es deia del Pla o de la Milana i el mas Caner (posteriorment, la Torre Canera) també es deia del Pla o de la Milana, cal pensar que és precisament perquè aquests dos masos eren situats a la línia divisòria de les dues zones. El 1489 es segueix trobant la peça de terra campa anomenada *sa Milana*, una de les pertinences d'en *Thomas de la Milana*, i s'anomena encara en *Thomas de la Milana*. Pel que fa al mas Juny, de vegades se'l troba com a *Juny de la Milana* i altres cops, com a *mas Juny*, pertanyent a Miquel Juny i amb les mateixes afrontacions que al 1352.

Sa/la Milana al capbreu de 1671.

Al capbreu de 1671 es registra indiferentment el *mas Romaguera* i el *mas Romaguera de la Milana*, que aleshores era propietat de Maria Romaguera, esposa de *Joseph Imbert et Romaguera, cultoris et piscatoris*⁶, es fa constar, però, *olim vocatum den Thomas de la Milana*. Pel

4. La zona que abans es deia *el Bosch*, nom caigut en desús com a tal però que es troba documentat fins a mitjan segle XVIII, entenem que comprenia de manera segura l'actual barri de les Monges i Puig Roig. Podria ser que fos més extens per la banda est i que arribés fins al puig d'en Pou.

5. Sembla que aquest nom no va ser vigent massa temps: el 1664 és documentat el mas *Jelebert de les masias de Pals*, que correspon clarament a l'actual mas Gelabert, a les Serres, l'única construcció que avui existeix amb aquest nom. Però en documentació anterior, de vegades es troba únicament mas Gelabert (amb grafies diverses) per designar el mas de les Serres.

6. Un exemple més de la pràctica del doble ofici "pagès-pescador" abans del segle XVIII, que caldria afegir al treball publicat per la mateixa autora el 1998 titulat "Temps de pescadors i comerciants a la platja de Pals (s. XVIII)", *Estudis del Baix Empordà*, núm. 17, pp. 127-150.

que fa al *mas Arnau o Moret del Rochar*, apareix novament situat al *loco dicto de sa Milana* precisant que per orient afronta *partim in terris mansi nunc vocati mas Pages olim vero mas Juny de sa Milana nunc possessi per Antonium Riera villa de la Bisbal*. Aquesta dada ens treu definitivament de dubtes: tal com ho havia intuït de bon principi, aquest mas Juny de la Milana que havíem trobat ja el 1352 correspon al mas Pagès, que després es va dir mas d'en Bou i fins avui, can Cosme. En aquest document trobem també el *mansum vocatum mas Caner de sa Milana* i es precisa que consta de casa i torre quadrada (*domum cum turri quadrata*); cal dir que aquesta edificació surt més a la documentació com a Torre Canera que no pas com a mas Caner, que és el nom més antic. S'ha d'esmentar també la presència en aquest capbreu de dos altres masos anomenats Juny: el *mansi Juny de Plano*, que pertanyia a Antoni Riera, i *lo mas Juny de la Sala et antiquitus lo mas den Duran*, que pertanyia a Miquel Caner del Raval. Pel que fa al primer, sembla que correspon al mas Juny del Pla de Munt, que havíem trobat en un document de 1622 i en un altre de 1670-71. Aquest mas encara existeix i, tot i que popularment se'l coneix per cal Lilet⁷, el seu propietari actual, Néstor Ponce, ens va confirmar ja fa temps que el seu nom antic era *mas Juny*. Quant al mas Juny de la Sala, no l'hem pogut identificar; ara bé, per les afrontacions que tenia una altra construcció de la mateixa època, el mas Beulovi⁸ de la Sala, es pot intuir que era situat prop de la riera de Quermany. Es troba documentat per darrer cop el 1840, data en què era propietat de Pere Moret y Areny.

Les possessions dels masos de la Milana el 1489.

Els capbreus, com és ben sabut, són documents molt rics en topònims, ja que els capbreuants fan constar totes les seves pertinences. Així, *Pere Moret de la Milana* fa constar el 1489 que, a més del *mas den Arnau ara mas den Moret de Samilana*, posseeix terres al lloc dit *Çamilana*, a *ses Illes*, a *Gratalops als Vinyassa*, a *Puig de Serra*, a *Falgueras* i a *Figuerola*. Precisarem que *ses Illes* són terrenys sorrencosos propers al mar, a la zona del grau.

Quant a *Anthony Romaguera de la Milana*, a més del clos, era i quintanal de la seva casa, posseïa un quadró de terra davant la porta del mas, un tros de terra campa dit *sa Milana*, un prat amb arbres i dos horts a *la Lavadora*, una peça al lloc dit *font Pudea*, una peça de terra boscosa a *Vila Vella*, un camp dit *quintá den Thomasi*, i altres peces als llocs següents: *Portayllo*, *serra dels Mostargons*, *pujol de la Torre*, *Oranitg*, *les Deveses*, *la Torre*, *les Plages o Agulla* i *Gonzena o Puig den Jofre*. Romaguera també tenia una peça a *Murells en lo qual tros de terra es situada una botiga*, més endavant es precisa que aquesta construcció afrontava *ab la bora de la mar*. Es devia tractar d'una de les anomenades botigues de pescadors i seria una de les més antigues que tenim documentades⁹.

Pere Caner, del *mas den Caner de la Milana*, tenia possessions al lloc dit *Cassaneda als Sant Fructuos*, a *la Devesa Vella*, a *la Torre*, a *les Serres* i a *l'Agulla*.

Pel que fa a *Guillem Juny de la Milana*, a més del mas Juny, tenia terres als territoris següents: *Orts Vells als Lavadora*, *Forn*, *Figuerola* (vuit vessanes que eren de l'estany de Pals), *Pou den Om*, *Campbregat o Unastrells*, *Puig de Serra* i a *l'estany Marisch*.

Els masos i les terres de la Milana avui.

Així doncs, al territori dit la Milana hi havia quatre masos: el mas Arnau o Moret del Rochar, el mas Romaguera, el mas Caner o Torre Canera i el mas Juny o mas Pagès. Actualment, tots quatre són encara dempeus i habitats, el que ha canviat una mica són els noms. Se'ls coneix respectivament per: can Magí, can Riembau, can Nié (però també la torre Canera i, més mo-

7. Se'l pot veure a la banda esquerra de la carretera que va de Pals als Masos, enfront de can Padrès.

8. Al fogatge de 1497, aquest cognom és ortografiat *Benlovi*.

9. Dada que s'hauria d'afegir igualment al treball citat a la nota núm. 6.

dernament, el restaurant la Torre) i can Cosme. La torre quadrangular de can Nié, adossada a la façana sud de la casa, es conserva en molt bon estat. Consta de tres plantes a les quals s'accedeix des de l'interior del mas i és coberta amb una teulada a un sol vessant. A la cara nord es conserven les restes d'un matacà i les dues obertures més grans es troben a les façanes est i sud. També a can Cosme asseguren les fonts orals que hi havia hagut una torre de base quadrada a la façana sud-est del mas; tanmateix no l'hem trobada mai documentada i els vestigis que en queden a la construcció actual són mínims.

A més dels masos, a la Milana hi havia alguns camps de conreu, no massa perquè el territori és petit. Així, a més de l'hort, una peça de terra campa i un camp, ja citats més amunt, el 1352 i el 1489 es troba registrat a la mateixa zona un lloc anomenat *font Pudisa o font Pudea* en el qual el mas Romaguera tenia pertinences. El 1672 consta que Maria Romaguera posseïa un quadró vora el mas, en el qual brollava una font anomenada *fons de la Llavadora*; podria ser que es tractés de la mateixa font, tot i que el territori de la Llevadora havia estat molt ric en aigua i de fonts n'hi devia haver hagut diverses. Encara avui, a tocar de can Riembau, n'hi ha una que rajava fins no fa gaire coneguda per la font Romaguera. En altres temps, la gent dels Masos de Pals hi baixava a buscar aigua. A l'antic territori de la Milana, els masos han canviat de mans però han conservat les terres (horts i quadrons) que tenien al voltant. Només tres construccions noves alteren l'antiga configuració de la zona.

Pel que fa a la casa anomenada avui can Figueres, en trobem una referència el 1841, moment en què Josep Ventura y Moret compra el quadró petit del mas Romaguera i una part de la casa anomenada antigament Xixona, propietat de Josep Figueras, que sembla que estava (i encara és) unida al mas Romaguera.

L'origen del nom i la seva vigència.

Com que els documents consultats no donen cap pista que pugui fer descobrir l'origen d'aquest topònim, hem mirat d'esbrinar-ho a partir de les obres d'altres estudiosos. L'*Onomasticon* de Joan Corominas (1996) disposa en el seu volum V (p. 269) de l'entrada "Milà, Milana, Milans", en la qual assenyala que els noms derivats de "Milà" poden provenir del nom propi Milà (topònim i també antropònim) o bé del nom de l'ocell de presa; quant a Milana, diu: "El femení d'aquest NP, o sigui *Milana*, també fou usat entre nosaltres si bé grafiat *Millana* en un doc. d'Organyà, a 1032, que barreja les grafies l / ll." (ibid., p. 270). Efectivament, aquesta alternança Milana / Millana que remarca Coromines se segueix produint en un dels documents consultats (1352), i segons ell, és clar que Milana és un derivat de l'antropònim germànic Mila. Moreu-Rey (1982), tot i que no menciona Milana / Millana, atribueix l'origen de Milà / Milans al nom de l'au de presa precisant, però, que també poden haver estat originats per l'antropònim llatí *Aemilianus*, del qual considera derivats altres topònims de la mateixa família (Miliana, Milany, Millà, etc.). Albaigès (1999) coincideix amb Moreu-Rey i atribueix a *Aemilianus* i, en algun cas, al nom de l'ocell (*milanus*) l'origen de cognoms com Milán, Milà, Milans, Millà, etc. Moll (1982) expressa clarament que el cognom Millana prové de *Aemiliana*, nom de santa i forma femenina de *Aemilianus*; segons aquest autor els cognoms Millà i Milans tindrien l'origen en el masculí *Aemilianus*, mentre que altres de similars com Millars i Millàs serien derivats del llatí *miliares* "camps de mill". Moll atribueix al nom de l'au els cognoms Milà i Milans. Al DCVB d'Alcover i Moll (1968), l'entrada "milana" remet a "milà", on trobem les accepcions d'ocell, llinatge i topònim; es fa notar que milana és també el nom d'un peix, i a la mateixa entrada, s'hi remarca que a Mallorca el mot designa un home malvestit o poc elegant i que, també a ses Illes, la "milana voltонера" és el nom amb què es coneix l'espècie anomenada *Neophron percnopterus*¹⁰; per tant, la nostra Milana no sembla pas que pugui estar emparentada amb aquestes dues últimes accepcions.

10. El nom amb què es coneix aquesta espècie a Catalunya és *aufrany*. L'aufrany és un ocell més petit que el voltor, viu en zones muntanyoses i niua als penya-segats.

Tenint en compte totes aquestes observacions, sembla que Milana pot correspondre a la feminització d'un antropònim: es tractaria d'un nom o cognom antic, però sense descartar que es pogués tractar de la feminització d'un sobrenom. Com que als documents de l'època no trobem que cap dels capbrevants tingui aquest cognom ni cap que se li assembla¹¹, haurem d'esperar la troballa d'algun document anterior a 1352 per poder confirmar aquesta hipòtesi. Així doncs, ens quedem una mica com Amigó amb el *Círer* (1989, p. 54).

Quant a la vigència, la Milana no apareix en documentació posterior a 1743. Associat al *mas Moret del Rochar* i al *mas Caner*, trobem el nom per darrera vegada el 1671. Associat al *mas Juny*, el nom es perd a partir de 1672: és en aquesta data quan trobem per últim cop el *mansi Pages olim Juny de la Milana*. La *masia o mas Romaguera de la Milana* consta encara el 1743; però, com s'ha dit anteriorment, a partir del segle XVII el que se sol trobar és simplement mas Romaguera. En la memòria popular el topònim ha desaparegut del tot. Amb la redacció d'aquest article es pretén donar-lo a conèixer, i aportar així un granet més de sorra a la toponímia i a la història local de Pals. Aquest escrit vol servir també per ampliar algunes de les dades publicades per la mateixa autora (1999) sobre la torre Canera i el mas Pagès, extretes de documents posteriors als de l'A.C.A.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- ALBAIGÈS, J.M., (1999): *El gran libro de los apellidos*, Barcelona, Círculo de Lectores.
- ALCOVER, A.M., Moll, F. de B. (1968): *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Ed. Moll.
- AMIGÓ, R. (2000): *Llenguatge endins. Un recorregut històric pels noms de lloc*, Reus, Centre de lectura.
- AMIGÓ, R. (1989): *Sobre inventaris de noms de lloc*, Reus, Centre de lectura.
- COROMINES, J. (1996): *Onomasticon Cataloniae*. Vol V. Barcelona, Curial Edicions Catalanes.
- CORREDOR PLAJA, A.-M. (1999): "Notícies disperses sobre algunes edificacions fortificades de Pals", *Estudis del Baix Empordà*, núm. 18, Sant Feliu de Guíxols, Institut d'Estudis del Baix Empordà. (pp. 71-90).
- IGLÉSIES, J. (1991): *El fogatge de 1497*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- MOLL (1982): *Els llinatges catalans*, Palma de Mallorca, Ed. Moll
- MOREU-REY, E. (1982): *Els nostres noms de lloc*, Palma de Mallorca. Ed. Moll.

11. Tampoc apareix al fogatge de 1497 citat anteriorment.